CRISIS. INSOMNIA IDENTITY

Otilia Sîrbu
Lecturer, PhD., „Hyperion" University of Bucharest

Abstract: Image studies is not about explaining or printpointing the hypotetical „character" or „temperament" or any race or nation. The imagologist studies statements and texts, and keeps aloof from making, or entering into an argument with realworld truth claims for these (e.g. climatological or biological determination) are usually essentialist reitifications.

Keywords: image, nation, argument, determination, truth, crise

De unde am veni, oriunde ne-am duce, orice ai vrea să faci sentimentul de nesiguranță, de angoasă, de încercări care pot duce în nonlimită ființa umană sunt dominante în orice aspect al realității, al cotidianului desăvârșit prin media și canalele virtuale de comunicare. Fiind într-o vizită la Bruxelles, cineva mă întreba cum percep intensitatea cuvântului corupție folosit în media românească. I-am răspuns că e un cuvânt al zilei care are aceeași relevanță ca și cuvântul criză și ca și multe altele. Motivele sunt bine știute. Nu ele ne interesează în acest expozeu, ci teama de ele, felul coagulant de a te raporta ca ființă umană la o lume care îți numără pașii și te asigură că ei duc spre o lume a nesiguranței, chiar a unei crize ce poate fi coruptibilă sau nu.

„*Krisis"* este un concept fundamental ce vine din greaca veche și șansa lui de a se impune în primul lingvistic este faptul că nu poate fi substituit cu nimic altceva. Derivă din „*krino"*, „*krinein"* („a tranșa", „selecționa", „a decide", „a judeca", „a se lua la întrecere", „ a se certa", „ a lupta") *krisis* aparține și țintește o finalitate invariabilă cu un rezultat definitiv. Ca exemple ale acestei stări definitive de lucruri ne putem raporta la Tucidide care definește ca „decisive" bătăliile împotriva perșilor sau în domeniul politicii în care Aristotel consideră deciziile politice ca fiind „judecăți tranșante și juste".

Termenul a fost preluat și în teologie, unde „*krisis și judicium"* au obținut din perspectiva Noului Testament, un sens nou, defintiv: Judecata lui Dumnezeu. O judecată care se referă fie la Judecata de Apoi, fie la revenirea lui Hristos, conceptul este amprentat în conștiința credincioșilor și nu numai.

Acest concept „criză" implică nu numai timpul, nu numai felul în care trebuie gestionat, ci și felul suprapus prin neșansa de a fi gestionat, obligația de a anticipa viitorul dar și imposibilitatea de a o face. De aici nesiguranța, teama, imposibilitatea de a prognoza viitorul în termeni concreți, descifrabili, asiguratori.

Criza este un permanent decalaj cantitativ și calitativ, o discrepanță între așteptare și finalitate, între producție și consum, între cerere și ofertă, între pace și război.

„Jacob Burckhardt, de exemplu, a înțeles să prezinte constante antropologice care, în articulările lor istorice, au condiționat anumite momente de criză. Pentru el, una din crizele istorice singulare a fost perioada popoarelor migratoare care a favorizat înființarea unei biserici cu pretenție de universalitate. Pe lângă aceasta, a mai considerat un moment de criză remarcabil doar epoca modernă, o criză de durată cu sfârșit deschis"[1]

Ceea ce trăim astăzi prin migrație, o alta decât cea *„a popoarelor migratoare ce au înființat o biserică cu pretenții de universalitate" este o* criză tot cu pretenții de universalitate

[1]Reinhart Koselleck, *Conceptele și istoriile lor,* București, Editura Art, 2009, p.184

BDD-A27444 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:51 UTC)

în numele uneia sau alteia din națiunile ospitaliere cu migranții neostoiți în demersul lor.

În concepția (și nu numai) domnului Benjamin Boudou, cercetător în științe politice, „*criza migratoare este mai întâi o criză a identității europene”*. În ceea ce mă privește, consider că este o criză a unei identități mondiale şi că ea vizează pe oricine, fie că e vorba de politicieni hulpavi în demersurile lor populiste, fie de simplul cetățean care asistă la acest spectacol într-o stare de insomnie identitară.

Ospitalitatea este o practică în aparenţă simplă şi universal împărtăşită şi atunci i se cuvine o definiție generică, conform teoriei domnului Benjamin Boudou. Aşadar ospitalitatea este o instituție care reglează raporturile între cel care oferă și cel care primește constând într-un proces de familiarizare reciprocă (a face cunoștință, a întreține o relație). Ospitalitatea are funcții diferite: fapte de binefacere, identificarea străinului dar și asimilarea lui, integrarea temporară a invitatului, ea fiind redusă la o virtute particulară, intimă, personală, conform datelor prezentate în cartea sa[2]

Si totuși... imagologic...

Omul îşi delimitează un „univers de siguranţă“, în care se simte la adăpost, şi pe care-l apără prin ziduri de cetate sau prin sisteme de apărare magică, ca să folosim o formulă a lui Mircea Eliade. *Dincoace* se află el însuşi, omul, încuibat în „acasă“, adică în locul unde este bine şi armonie. *Dincolo* este necunoscutul dătător de temeri motivate, din partea căruia te aştepţi la rău, la destrucţie, la urât, la dizarmonie.

Oamenii care trăiesc dincoace alcătuiesc o categorie compactă de inşi „asemenea“, care se recunosc unii pe alţii, care ştiu la ce să se aştepte unii de la alţii, care au fost şi ieri împreună şi vor fi şi mâine – ei sunt cei care au ridicat zidurile de cetate, ei sunt cei care le apără. Se numesc împreună – mai presus de oricare alt nume – „noi“, şi se disting în mod voluntar de ceilalţi. Iar ca să ajungă aici, anterior ei au trecut prin etapa ineludabilă a asumării colective a portrete-lor/imaginilor celorlalţi. Altfel spus, a penalizării celorlalţi prin imaginile negative, cu ajutorul cărora sunt identificaţi.

„Străinul“ este prin excelenţă un personaj negativ; nu ar putea fi altfel, decât dacă s-ar lepăda de propriile daturi şi le-ar lua pe ale noastre. Klaus Heitmann a atras luare-aminte asupra unui fenomen: odată ce o societate/colectivitate a făcut pasul de a identifica un „străin“, el va face în mod automat şi al doilea pas, acela de a-l identifica în postură de „duşman“. Odată identificat ca „duşman“, el se arată instantaneu că este rău, urât şi agresiv. Dacă nu era el, ne era mai bine – de aceea suntem supăraţi pe el.

Lumea s-a clădit ca arhetipuri (mental) –aşa cum insistă René Girard în cărţile sale, mai ales în *Prăbuşirea Satanei* – pe violenţă, pe sacrificiul asigurator al *statu quo*-ului, care este un act de violenţă, pe omorul ritual fondator, care este un act de violenţă şi el, pe putere, care este tot un act de violenţă. Imaginea despre cei ce nu fac parte dintre „noi“ şi de la care ne aşteptăm, într-un fel sau altul, la acte agresive, este o imagine violentă. Imagologia este modalitatea prin care oamenii sunt incluşi în grupul „alor noştri“, unde câştigă sentimentul că se apără, odată ce ştiu cine sunt ceilalţi. „Noi“ este o noţiune extrem de rodnică şi fundamental violentă, prin care omul este indus ca centru şi măsură. Centru, pentru că lumea începe, de jur împrejur, dincolo de delimitările stabilite pentru „noi“; măsură, pentru că toate criteriile după care este judecată şi evaluată lumea pleacă de la modelele stabilite prin „noi“.

Este vorba despre ideea de „reprezentare“ - „reprezentare a lumii“, aşa cum i-a spus Arthur Schopenhauer, în lucrarea *Lumea ca Voinţă şi reprezentare*, autor ignorat cu totul de analiştii de azi ai imagologiei, inclusiv de Émil Durkheim, cel care a introdus conceptul de „reprezentare colectivă“, înţeleasă ca fruct al gândirii colective.

Avem de-a face cu un fenomen inefabil şi subtil, perceput, nedesluşit. Serge

[2]*Benjamin Boudou, Politique de l'hospitalité,* CNRS Editions, 248 p.,

BDD-A27444 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:51 UTC)

Moscovici, în lucrarea *Fenomenul reprezentărilor sociale*,nu s-a sfiit să recunoască impasul în care se află cercetarea: „Cât despre legile gândirii colective, ele sunt complet necunoscute. Psihologia socială, a cărei sarcină este să le definească, nu este altceva decât un cuvânt care descrie tot felul de generalizări vagi, fără nici un obiect clar asupra căruia să se aplece. “

Imaginea este forma cea mai edificatoare de ceea ce se înţelege prin cunoaşterea subiectivă. O cunoaştere conform particularităţilor subiectului, a prejudecăţilor lui, a stereotipiilor lui. O cunoaştere *sui generis*. O cunoaştere în legătură cu care nu se pune problema corectitudinii sau noncorectitudinii, pentru că imaginile sunt rezultatul unui raport, astfel că ele sunt corecte doar în legătură cu consecinţele acelui raport.

Dintotdeauna, omul a construit (uneori, în loc de „a construit“, termenul mai potrivit ar fi „a demolat“) imagologic. În atare postură, omul făcea însă proză fără să ştie, precum Monsieur Jourdain al lui Molière. Abia în 1985 cineva a atras atenţia asupra acestui mecanism atât de obişnuit, de uzual, încât pur şi simplu nu i se acorda atenţie. „Revelaţia“ a avut loc la cel de-al XVI-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice, la Stuttgart, în anul amintit, când cercetătoarea franceză Héléne Ahrweiller a prezentat o comunicare a cărui temă era „imaginea celuilalt“. Practic, de-atunci imagologia a devenit o modalitate de studiu distinct şi o disciplină socială de sine stătătoare.

Cercetătoarea în discuţie doar identifica, la acel moment, faptul că există o anume poartă pur şi simplu neevidenţiată până atunci, pe care ea o întredeschidea. Ulterior, cercetările au dus la un conţinut mult mai cuprinzător, astfel încât astăzi se recunoaşte că există o parte foarte importantă a mentalului nostru, constituit pe imagini asumate automat de toţi „ai noştri“, imagini ce sunt un „bun comun“, ce n-a fost supus niciunei cenzuri sau analize, şi în care nu intră doar *imaginea celuilalt*, ci şi imaginile instituţiilor, a raporturilor umane, a religiei şi credinţelor etc. Între „ai noştri“, imaginea este „parola“, „semnul de recunoaştere“ pe care oamenii îl schimbă între ei, pentru a-şi confirma apartenenţa.

Astăzi, este un loc comun evidenţierea acelui mecanism care afirmă că „indivizii au nevoie să se compare cu ceilalţi pentru a se evalua”. A se evalua, evident, cu scopul aprioric constituit de a evidenţia axioma superiorităţii „alor noştri“ în raport cu ceilalţi.

Jean Piaget observa că „pe măsură ce reprezentările progresează, distanţele între ele şi obiectul lor cresc”. Într-adevăr, pe măsură ce amplificăm şi exacerbăm detaliile privitoare la imaginea celuilalt, noi amplificăm, ca stare de consecinţă, detaliile pozitive ale autoimaginii noastre (iar aceasta este ea însăşi un obiect de studiu al imagologiei).

Imaginea (percepţia imagologică) este un mit lipsit de *story*, ce se prezintă ca o concluzie, ca un verdict, ca o maximă. Ea este în fond un exerciţiu de stereotipie şi prejudecată, care însă se afişează pe sine într-o aură de siguranţă: imaginile clamează o autosuficienţă, o imuabilitate datorată faptului că Dumnezeu este cel care a tranşat astfel lucrurile.

În lucrarea sa Imagologia literară comparată, Gheorghe Lascu face următoarele precizări:

„O constantă este totuşi punctul de plecare: noţiunea de «imagine», care trebuie luată în sens figurat, şi nu de imagine reală, fotografică, a realităţii străine. Imaginea «imagologică» este o reprezentare concen-trată, simplificatoare, realizată sub forma clişeului, a stereotipului. Ne aflăm, din acest punct de vedere, pe terenul psihologiei, unde imago este o reprezentare, o construcţie mentală. Să notăm în trecere că pentru studiul imaginilor reale, conforme cu realitatea, menite să ajute la diagnosticare şi tratament, medicina foloseşte termenul de «imagistică». Imagologia operează cu reprezentări colective, socializate, ce trădează o mentalitate colectivă şi care sunt considerate ca reprezentative pentru acea comunitate.

„În afara unei imagologii, să-i spunem, generale, în cadrul cercetării aplicate, s-a impus ca ramură aparte şi *imagologia istorică*, cu domeniu de aplicabilitate şi material de referinţă distinct, chiar dacă metodologia rămâne fundamental aceeaşi. În lucrarea

BDD-A27444 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:51 UTC)

Imagologie. Imagologie istorică, autorii, Ion Chiciudean şi Bogdan-Alexandru Halic, o definesc astfel: „Imagologia istorică studiază imaginile care s-au creat şi au funcţionat în anumite epoci istorice. Ea analizează modul de proiectare, formare, cristalizare şi sedimentare a imaginii celuilalt şi autoimaginilor, precum şi a imaginilor induse în mod deliberat, urmând anumite modele de strategii, pe baza izvoarelor istorice. Imaginile constituite pe baza izvoarelor istorice au trăsături şi caracteristici proprii care le individualizează: poartă amprenta orizontului de interpretare a epocii, a subiectivismului şi a intereselor prin care sunt percepute şi filtrate evenimentele; sunt puternic influenţate de mentalităţile dominante în epocă".

E de precizat însă că sunt motive să credem că radicalismul pe care tocmai l-am semnalat se manifestă ca atare doar începând dintr-un moment anume, cu determinaţii precise din punct de vedere istoric, a căror evocare sumară este de folos studiului de faţă. Reîntorcându-ne în timp...

Istoria Imperiului vechi este liniară, un adevărat izolaţionism – „Primul Imperiu" (pri-mele şase dinastii) orientându-se spre sine şi nemanifestându-se în afara Ţării Nilului nici militar, nici cultural. Este epoca marilor cons-trucţii, a marilor piramide, epocă dominată de o spiritualitate cu totul excepţională, dar ale cărei detalii sunt în cea mai mare parte ne-cunoscute nouă. Însă la sfârşitul dinastiei a VI-a totul se surpă – tot dinăuntru, fără participare străină, dinafară. A fost ceva din zona ideii de „revoluţie" spirituală şi religi-oasă, care a năruit vechea lume năruind principiile pe care era aşezată ea. Distrugeri, jafuri, omoruri (adică lucruri neîntâlnite îna-inte) se produc din nordul până în sudul Egiptului.

Perioada aceasta de beznă (pe care egip-tologii o numesc „Prima perioadă interme-diară") durează circa două sute de ani. Apoi, Egiptul se reconstruieşte în datele lui politice anterioare – niciodată însă în datele spiri-tuale de dinainte. Ca detaliu simptomatic: ideea de piramidă grandioasă, ca operă a întregului popor, cu toate semnificaţiile ei exoterice şi esoterice, rămâne exclusiv o minune a trecutului; la un moment dat apare o „modă a piramidelor", dar va fi vorba de micropiramide, cu semnificaţie strict indivi-dual㠄, făcute pentru cutare sau cutare rege şi discreditând sensul „piramidei" la nivel de „mormânt".

Imperiul de Mijloc a adus o mare prospe-ritate economică egiptenilor, nemaiîntâlnită înainte; comerţul a luat un mare avânt. Egiptul renunţă la izolaţionism şi începe să privească tot mai insistent spre „necesităţi" identificate în afara graniţelor vechi. Expe-diţiile faraonilor în Nubia dar mai ales în Palestina şi Siria asigură pieţe noi. Egiptul devine o mare putere, care face legea în zonă.

Contactele acestea cu străinii asigură un sentiment nou, acela al adversităţii faţă de ei, faţă de credinţele lor, faţă de obiceiurile lor, faţă de felul lor de a se comporta. Adversitatea nu e radicală la început, ci va deveni astfel pe fondul unui eveniment cu repercusiuni extraordinare: e vorba de venirea hiksoşilor în postura de cuceritori ai Egiptului, în secolul al XVII-lea, care s-a produs ca o lovitură de trăznet, ce a năruit o stare de siguranţă mentală. Din cauza acestor cuceritori, a felului în care i-au umilit pe egipteni înstăpânindu-se în ţara lor, egiptenii deprind adversitatea etnică, învaţătură de prim-plan până în perioada elenistă.

Imperiul de Mijloc a adus o mare prospe-ritate economică egiptenilor, nemaiîntâlnită înainte; comerţul a luat un mare avânt. Egiptul renunţă la izolaţionism şi începe să privească tot mai insistent spre „necesităţi" identificate în afara graniţelor vechi. Expe-diţiile faraonilor în Nubia dar mai ales în Palestina şi Siria asigură pieţe noi. Egiptul devine o mare putere, care face legea în zonă.

Contactele acestea cu străinii asigură un sentiment nou, acela al adversităţii faţă de ei, faţă de credinţele lor, faţă de obiceiurile lor, faţă de felul lor de a se comporta. Adversitatea nu e radicală la început, ci va deveni astfel pe fondul unui eveniment cu repercusiuni extraordinare: e vorba de venirea hiksoşilor în postura de cuceritori ai Egiptului, în secolul al

BDD-A27444 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:51 UTC)

XVII-lea, care s-a produs ca o lovitură de trăznet, ce a năruit o stare de siguranţă mentală. Din cauza acestor cuceritori, a felului în care i-au umilit pe egipteni înstăpânindu-se în ţara lor, egiptenii deprind adversitatea etnică, învaţătură de prim-plan până în perioada elenistă.

Pe fondul schimbărilor de realităţi – unele nemaifiind recunoscute şi apărând altele noi – se edifică Imperiul de Mijloc, Cel de-al doilea Imperiu egiptean. Acum accentul se pune pe o cu totul altă filosofie de viaţă, mult mai materialistă, mult mai ancorată în realitate, într-un nou sistem de priorităţi, în rigorile cotidiene.

Toate aceste date imagologice pot demonstra realitatea unui timp care migrator prin felul de a se raporta la „noi" şi la „ai noştri" poate redefini această realitate a zilei de azi a ceea ce este migrația, ca stare identitară insomniacă.

Această realitate a migrației devine în fiecare zi din ce în ce mai neputincioasă în raport cu macabrul ei Recordul numărului de migranți și al refugiaților care au transformat Mediterana într-un imens cimitir nu depășește numărul politicienilor care acceptă în numele populismului această realitate. Nici numărul cetățenilor care suferă de o insomnie identitară și curajul de a protesta nu este unul insignifiant. Cifrele pe care le am poate nu sunt ultimele: din 300.000 de migranți care au traversat Mediterana, peste 2500 sunt morți , „un drum al morții", conform unei definiții a Inaltului Comisariat al Națiunilor Unite. O realitate macabră... în stare de insomnie identitară...

BIBLIOGRAPHY

ELIADE, Mircea, *Imagini si simboluri*, Bucuresti, Editura Humanitas, 1994

DRAGAN, Ioan, *Paradigme ale comunicarii de masa. Orizontul societatii mediatice*, partea I, Bucuresti, Casa de Editura si Presa "Sansa" S.R.L., 1996

DUTU, Alexandru, *Literatura comparata si istoria mentalitatilor*, Bucuresti, Editura Univers, 1982

LAZARESCU, Dan, *Imagologia - o noua disciplina sociala de granita*. in Magazin istoric nr. 4(301), aprilie 1992

MOSCOVICI, Serge, *Psihologia sociala sau masina de fabricat zei*, Iasi, Editura Universitatii "Al. I. Cuza", 1994

NECULAI, Adrian, (coordonator), *Psihologia campului social: Reprezentarile sociale*, Bucuresti, Societate Stiinta si Tehnica S.A., 1995

ZLATE, Mielu, *Fundamentele psihologiei*, Bucuresti, Editura Hyperion XXI, 1984

CULDA, Lucian, *Procesualitatea sociala*, Bucuresti, Editura Licorna, 1996

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dictionar de simboluri*, vol. 1, 2 si 3, Bucuresti, Editura Artemis, 1994

DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Bucuresti, Editura Univers Enciclopedic, 1998

SOWELL, Thomas, *A Conflict of Visions*, New York, Basic Books, 1987

ZLATE, Mielu, *Psihologia mecanismelor cognitive*, Iasi, Editura Polirom, 1998

BDD-A27444 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:51 UTC)